

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ІТАЛІЇ

ЖУКОВА Тетяна Станіславівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права КПУ (м. Запоріжжя)

УДК 343:542

В статті описуються такі основні функції національної правової системи Італії, як інтегративна і регулятивна. Раскрывается взаимодействие между правовой системой и подсистемами общества. Показана необходимость привлечения Украины к международному сотрудничеству и европейским интеграционным процессам.

Ключові слова: *правова система, суспільство, державний суверенітет, правова інтеграція, консолідація, Європейський Союз.*

Проблема та актуальність дослідження

Перехід України до нової соціально-економічної формації, процес реформування українського суспільства та пристосування його до світових прогресивних стандартів розбудови правової держави гостро потребує вивчення та використання досвіду зарубіжних країн, зокрема Італії.

У зв'язку з визначенням Україною стратегічної мети – інтеграції до ЄС – важливим завданням є приведення вітчизняного законодавства у відповідність до права ЄС, що зумовлює реформування правової системи країни в цілому [1].

Цей процес передбачає повномасштабне реформування правової системи України на основі принципів та стандартів, що утвердилися на загальноєвропейському рівні на основі сучасного демократичного міжнародного права.

Саме цим обумовлено той факт, що входження нашої держави до європейського

правового простору визначається внутрішніми нормативними актами України як необхідна умова інтеграції України до ЄС та інших європейських структур.

Україна прилучається до активного міжнародного співробітництва і європейських інтеграційних процесів, що в цілому сприятиме неізолюваності вітчизняного процесу від вивчення такої проблеми в Європі та світі в цілому, тому принципи міжнародного права повинні поєднувати загальні інтереси всіх держав. В цьому процесі важлива роль належить порівняльно-правовому методу, який полягає в знаходженні того загального, що притаманне внутрішньодержавному праву та відповідає меті міжнародного права. Таким чином спостерігається процес взаємопроникнення норм міжнародного права та внутрішнього національного права.

Аналіз досліджень і публікацій

Важливе значення для всебічного розкриття процесу становлення європейського правового простору мають роботи російських вчених Л. М. Ентіна, С. Ю. Кашкіна, В. М. Топорніна, а також таких західних дослідників, як Дж. Вейлер, А. Романо, М. Джейніс та інших.

Питання реформування правової системи України в аспекті європейської інтеграції досліджуються у працях А. С. Довгерта, В. К. Забігайла, О. В. Задорожного, А. П. Зайця, Л. В. Луць, В. Ф. Опришка, В. І. Муравйова, Ю. С. Шемшученка.

Серед інших вчених, що досліджували зазначений аспект проблеми, слід назвати італійських дослідників Сандро Гоці та Олівера Бессоне, які розглядавали проблеми урядування в об'єднаній Європі, компетенцію та взаємодію європейське структур [2, с. 17; , 3, с. 27-34].

Мета дослідження

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб розглянути особливості правової системи Італії для інтеграційних процесів України у правовому полі Європейського Союзу.

Європейська інтеграція України знаходиться в центрі уваги вітчизняної юриспруденції з перших років незалежності. Важливими питаннями наукових досліджень протягом останніх років є обґрунтування необхідності інтеграції України до європейських структур, зближення права України з правом Європейського Союзу, впровадження європейських стандартів у різні сфери діяльності суспільства.

Виклад основного матеріалу

Виникнення та інтенсивний розвиток права Європейського Союзу є одним з важливих правових феноменів сучасного світу. Крім того, це є передумовою для подальшого розвитку інтеграції Європи, а знання основних правил у цій галузі дасть можливість усвідомити сутність інтеграційних процесів, які сьогодні охоплюють не лише європейські країни, але і Азію, й Америку, й Африку. ЄС виступає прикладом найбільш тісного співробітництва держав. Досвід в окремому регіоні (Західній Європі) міг би мати деяке універсальне значення. Для нас це принципово важливо, тому що Україна вже є учасницею багатьох інтеграційних процесів (СНД, Організація співробітництва держав Балто-Чорноморського басейну, ОБСЄ, РЄ), і досвід Італії щодо участі в таких процесах може послужити певним орієнтиром [4, с. 24].

Правова система Італії, яка є єдиною у Європі спадкоємицею правової системи Стародавнього Риму, внаслідок чого більшість інститутів збереглися без змін і цілісно увійшли до сучасної правової системи.

Також через посередництво правової системи Італії формувалися правові системи багатьох країн Латинської Америки. Італійські вчені-соціологи підкреслюють, що соціалізація права в Італії привела до достатньо явної зміни «меж» між публічним і приватним правом, а також до значної «новелізації» права, до виникнення окремої області – соціального права.

Більшість зарубіжних вчених також дотримувалося думки, що правова система складніша, ніж право, і включає цілий ряд елементів. Тобто право виступає ядром і нормативною основою правової системи Італії. Для соціальної та функціональної характеристики правової системи право має вирішальне значення, однак воно не зливається з нею і не вичерпує її.

Не однакові і функції права та правової системи: основна функція права – регулятивна, оскільки право виступає регулятором суспільних відносин, а основна функція правової системи – інтегративна, оскільки вона виражається в об'єднанні в єдине ціле всіх правових інститутів і всіх елементів структури суспільства на основі верховенства права та соціальної справедливості [5, с. 8].

Згідно з класифікацією правових сімей вони підрозділяються на:

1. Континентальну (романо-германську) сім'ю;
2. Сім'ю загального права (англосаксонська);
3. «Релігійну» правову сім'ю (мусульманська, індуська, іудейська правові системи);
4. Сім'ю традиційного права (деякі країни Африки та Азії, в яких співіснують кілька правових систем [6, с. 35-41].

Українська правова система, так само як і італійська, входить в сім'ю континентального права. Ця сім'я характеризується формуванням на основі римського права (України успадкувала законодавчі традиції римського права від Візантії через Київську Русь, зазнала впливу кодифікованих актів – Литовських статутів, джерел Магдебурзького права та ін); закріпленням письмової форми права, зокрема, через розвинуте законодавство і його тлумачення судами; поділом права на публічне і приватне; наявністю чітко

визначених галузей права; розвиненою судовою системою. У державах цієї правової сім'ї основним законом є конституція, здійснюється систематизація законодавства, діють кодекси.

І якщо Україна увійшла в сім'ю континентального права через зовнішній вплив, то Італія – як прямий спадкоємець Римської імперії стала і прямим спадкоємцем римської правової системи. Римляни, завоювавши майже всю Європу, принесли в нові землі не тільки свою мову, культуру, а й свої правові традиції. У провінціях римська правова система природним шляхом адаптувалася до місцевих правових звичаїв і надалі, коли відбувся поділ імперії і провінції стали самостійними, почалося формування майбутніх національних правових систем (французької, іспанської та ін.) Децентралізація, однак, не виявилася смертельною для римських правових традицій. Переживши період роз'єднаності, конфронтації, переділів територій, в XII-XIII ст практично всі країни романського світу були змушені закріпити нові економічні відносини феодалної Європи найбільш досконалою формою права, необхідною для цього. Процес запозичення і використання римського права отримав назву рецепції. Звичайно, за всю історію імперії і республік італійська правова система зазнала значних модифікацій. Практична діяльність суддів була спрямована на дотримання положень права, а не на самостійне винесення рішень, що й зумовило корінну відмінність континентального права від англосаксонського.

У той же час в Італії завдяки величезному впливу католицької церкви і широкої юрисдикції церковних судів багато відносин (шлюб, сім'я, заповіт) регулювалися нормами канонічного права. Частково через це, а зокрема через тривалу роз'єднаність окремих частин країни, римське право не стало чинним, а лише визначило напрям формування італійського права. Тільки в середині XIX століття почала створюватися єдина система права, де остаточно було визнано пріоритет закону як головного інструменту в створенні національної правової системи та роль кодифікації законодавства з метою звільнення від застарілих норм і по-

нять. Процес внутрішньодержавної уніфікації права привів до створення в 1865 р. кодексів по галузях цивільного, торгового, цивільно-процесуального, кримінально-процесуального права. Весь подальший розвиток італійського права був пов'язаний з проведенням в життя правових норм з метою посилення єдності країни. Треба сказати, що багато законодавчих актів та кодексів зазнали на собі вплив французьких і німецьких актів, зокрема Цивільного та Торгового Кодексів Наполеона і німецького Торгового уложення, ще більше зблизивши правову систему Італії з іншими правовими системами країн континентальної Європи, що також підтверджує їх зв'язок і єдність в одній правовій сім'ї. В 1882 р. міністр юстиції Джузеппе Дзанарделлі очолив комісію з кодифікації кримінального права, яка підготувала проект, який містив багато новел ліберального змісту (скасування смертної кари, систему пом'якшуючих винуватин, розширення більш м'яких видів покарання). У 1889 році цей проект став загально італійським Кримінальним кодексом, який здобув широку популярність і зробив помітний вплив на реформи кримінального права в Бразилії, Аргентині та ряді європейських держав. Все це вказує на значущість правової системи Італії для світового процесу розвитку права [7, с. 6].

Сучасна правова система Італії не поміняла своїх традицій та, як і раніше, дотримується поділу права на публічне і приватне відповідно диференціації права по галузях та інститутах та їх кодифікації. Так, приватне право відрізняється більшим ступенем розробленості і кодифікації, ніж публічне, де кодифікацією охоплено кримінальне, кримінально-процесуальне, фінансове і виборче. Це доводить оригінальність і значимість правової системи Італії.

Сьогодні особливий вплив на правову систему цієї країни надають європейські інтеграційні процеси. Демократичні традиції романо-германського права доповнилися ідеями створення єдиної Європи за допомогою правової інтеграції країн цього регіону, яка ґрунтується на загальних принципах римського права. Це виявляється в пріоритетності норм договорів і законодавчих

актів та широкому застосуванні цих норм у рішеннях судових органів ЄС. Нове тисячоліття стало новим етапом розвитку італійської правової системи, яка займає гідне місце серед інших правових систем Європи та світу [8, с. 118 – 123].

Що стосується правової системи України, то вона знаходиться в стадії перехідного періоду від не суверенної, радянської, до самостійної і незалежної. Незважаючи на збереження деяких елементів радянської системи (величезна кількість актів підзаконного характеру, протиріччя їх законам, принципам права і т.д.), можна стверджувати, що правова система України належить до родини континентального права і їй притаманні ті ж тенденції, що й іншим системам романо-германського права.

Італійські вчені-правознавці, згідно з континентально-правовою традицією, як і українські вчені, вважають, що наука права повинна систематично описувати і пояснювати правову систему як єдиний організм або структуру. Загальні концепції, принципи і категорії формують об'єкт вивчення загальної теорії права і разом з методологією загальної теорії права вони здійснюють великий внесок у впорядкування, систематизацію і логічну організацію правової системи і забезпечують структуру, в межах якої робиться детальніше вивчення права.

Під правовою системою розуміється право певної держави, термінологічно воно позначається як «національна правова система» і виступає як конкретно-історична, соціальна реальність, яка знаходиться в складних взаєминах з іншими частинами суспільства. Національна правова система – це один із проявів державного суверенітету, який втілює в собі особливості економічного, політичного, історичного та національного розвитку окремої держави. В цьому, власне кажучи, її фактична роль і цінність.

Термін «правова система» позначає поняття, яке синтезує на новому рівні пояснення єдності всіх правових явищ суспільства. Тобто правова система розглядається як комплекс взаємопов'язаних та соціально однорідних правових явищ, за допомогою яких держава здійснює регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на соціальні

відносини [9, с. 215]. Правова система – органічна частина суспільної системи, тому для неї характерні всі основні риси останньої. Правова система, так чи інакше, зачіпає інтереси всіх людей, соціальних груп, верств, класів та служить нормативною основою інших систем: економічної, політичної, культурної та інших.

Якщо розглядати право окремої держави, зокрема Італії, то мається на увазі національна правова система, що включає конкретно-історичну, соціальну реальність, яка знаходиться в складних взаєминах з іншими частинами суспільства, всіма його підсистемами. Національна правова система виступає одним із проявів державного суверенітету, втілюючи в собі особливості економічного, політичного, історичного та національного розвитку окремої держави, в чому і заключається її фактична роль і цінність. Крім того, існує певна наступність у розвитку правових систем, тому традиційні правові цінності переплітаються і взаємодіють з новими цінностями, сприйнятими від інших правових систем [10, с. 174].

У сучасній літературі діапазон застосування поняття «правова система» досить широкий, але поняття системи неоднозначне. У філософській і загально соціологічній літературі є близько 40 визначень системи. Система – це «безліч пов'язаних між собою елементів (будь-якої природи), які мають той чи інший вид впорядкованості за певними властивостями і зв'язкам і має відносно стійким єдністю, яке характеризується внутрішньою цілісністю» [11, с. 289].

Правова система, як і будь-яка інша система, має свою структуру. Її структурні елементи неоднакові за характером виконуваних функцій, за питомою вагою, місцем і роллю в механізмі правового регулювання. Це не простий конгломерат, не випадкове об'єднання різнорідних і не пов'язаних один з одним явищ, а складові частини єдиного, хоча й складного державно-правового утворення, вони підпорядковані деяким загальним закономірностям, характеризуються єдністю, узгодженістю. Функціонування такої системи являє собою складний процес, а складність структури правової системи є

лише віддзеркалення складності самих суспільних відносин.

Нами розглянуто елементи правової системи Італії, які займають у ній, на нашу думку, центральне місце та забезпечують зв'язки і взаємодію всередині самої правової системи. Крім того, існує взаємодія між правовою системою та іншими, зовнішніми, соціальними системами.

Правові норми – важливий інструмент управління справами суспільства, один із засобів орієнтації поведінки особистості або соціальної групи в певних умовах і засіб контролю з боку суспільства [12, с. 87]. Ці норми, виступаючи в якості ефективного засобу соціальної регуляції, пов'язують поведінку і діяльність із сучасними соціальними інститутами суспільства, з його структурою. Правова система створює умови для існування і функціонування соціальних інститутів шляхом чіткого визначення їх цілей, функцій і методів діяльності.

Особливе місце в правовій системі належить її принципам. Це більш загальні, ніж норми права, стандарти поведінки людей. Вони пронизують її внутрішню структуру і значно впливають на механізм зв'язку та взаємодії з іншими соціальними системами.

Ще один елемент правової системи – це юридичні установи: правотворчі та правозастосовні (в тому числі правоохоронні) державні органи, призначені для реалізації та захисту права, боротьби з його порушеннями.

Для характеристики національної правової системи Італії достатньо виділення та освітлення трьох базових частин правової системи. Саме ці три базові частини мають основне значення для цілей порівняльного аналізу правових систем. Такий підхід дозволяє комплексно підійти до вивчення італійського права, дає можливість висвітлити особливості правової системи, притаманні їй в даний момент. Так, порівняння різних галузей права і законодавства буде мати місце при розгляді нормативної частини, а робота правозастосовних та правоохоронних органів – обов'язковий компонент інституційної частини правової системи.

Головна функція правової системи – інтегративна. Інтеграція виражається в об'єднанні в єдине ціле всіх правових інсти-

тутів, так і всіх сторін суспільного структури на основі принципів законності та соціальної справедливості. Насамперед, у правовій системі інтегровані правова поведінка та правова діяльність, тому завдяки цьому правова система активно впливає на процеси, на установки, орієнтацію індивідів і соціальних груп. Правова система формує певні зв'язки людей із суспільством, тим самим забезпечує їх включеність у єдину систему соціальної організації.

Інтегративні якості правової системи проявляються також в юридичній політиці та юридичній практиці, оскільки в них реалізується і акумулюється єдність економічного і соціального розвитку.

Інтегративна функція правової системи впливає безпосередньо із загальних завдань правового регулювання, що дозволяє забезпечити нормативно-організаційне опосередкування суспільних відносин, їх державно-владне ціннісне нормування.

Роль інтегративної функції правової системи, безумовно, зростає в періоди реформування суспільства, коли необхідна оптимальна взаємодія всіх сфер життєдіяльності суспільного організму. Предметом інтегративної функції виступає широкий спектр економічних, політичних, культурних та інших відносин, тому головним завданням цієї функції є об'єднання соціальної системи.

Регулятивна функція відрізняється від інтегративної тим, що її головним завданням є не консолідація соціальної системи, а впорядкування всіх відносин у суспільстві через їхнє чітке розмежування за суб'єктами, об'єктами, сферами виникнення і т. д. Правова система може бути розглянута як єдність двох сторін буття соціальної системи: формування нормативної основи, нормативних зразків діяльності та їх репродукування і включення в масову та професійну правову свідомість і поведінку.

Загальна теорія права як окрема наука зародилася в німецькій Пандектній школі, і саме ця школа, розробивши основи загальної теорії права, досягла максимально складної і абстрактної систематизації фундаментальних правових знань, що існували на той період [13, с. 191 – 198].

Італійський законодавець зберігає прихильність до латинської традиції і вважає за краще не включати абстрактні принципи в законодавчі акти, наприклад, Цивільний Кодекс 1942 р. не містить загальної частини. У цьому і полягає особливість італійської правової системи: теоретичний розгляд цих актів, їх аналіз з погляду правозастосування і вивчення побудовані згідно з німецькими традиціями, так, зокрема, побудовано освіту італійських юристів. Вона завжди починається з традиційного розуміння права, із Загальної частини, і лише після дослідження загальних концепцій та їх характеристик стає предметним, визначеним, таким, що включає законодавство, судові прецеденти і доктрину. Кожне керівництво з приватного і публічного права починається загальною частиною, яка систематизовано висловлює основні концепції і структуру як правової системи, так і системи права. Таким чином, загальна теорія стає основою знань і постійним керівництвом для учених, суддів і практикуючих юристів.

У нашій країні пандектна система сприйнята і в законодавчій практиці, і в юридичній науці, тому особливих концептуальних відмінностей в загальній теорії права України і Італії немає.

Власне правові чинники, які визначили сучасний стан правової системи Італії слід розділити на дві групи: 1) фактори зовнішні і 2) чинники внутрішні. До перших відносяться слідування традиціям римського права і запозичення правового досвіду інших країн. До других відносяться фактори «саморозвитку»: принципи законотворення, юридична техніка (мова), логіка побудови і розвитку галузей та інститутів, сильні традиції регіоналізму, процесуальні традиції та ін.

Таким чином, італійська правова система в сучасному вигляді стала результатом складної і тривалої взаємодії всіх зазначених факторів і характеризується наявністю в нормативній частині не тільки традиційного дуалізму права, поділу прав на особисті та речові, збереженням багатьох римо-правових інститутів, а й інноваціями – соціалізацією права, поява нових інститутів.

Однією з головних проблем сучасного італійського життя є боротьба з організо-

ваною злочинністю, зокрема, з мафією і тероризмом, які наносять величезну шкоду функціонуванню політичної і правової системи Італії, виступають гальмом на шляху соціального і політичного прогресу італійського суспільства. Сьогодні ці проблеми стоять не тільки перед Італією, але і перед усім світом, а їх рішення вже вийшло за межі інтересів і компетенції однієї держави.

Слід зазначити, що ні система правоохоронних органів Італії, ні законодавчі норми, регулюючи кримінальну відповідальність, ні прийнята нині процедура розслідування і судового розгляду, не відповідають потребам боротьби з таким могутнім і витонченим супротивником, як мафія.

При характеристиці правової системи Італії важливо відзначити збереження до-республіканського законодавства при застосуванні нового. Таке протиріччя пов'язано з тим, що для італійців властиво повага до юридичної традиції, що пояснює рідкісні випадки повної заміни одного акта іншим. Італійський законодавець обмежується лише внесенням змін до існуючих актів. Цей факт не означає, що правова система Італії не розвивається, а свідчить про спадкоємність розвитку правової системи в традиційному напрямку.

Приклад Італії – показник соціальних, політичних і моральних наслідків впровадження мафіозних структур з їх субсуспільством, субкультурою і злочинним мисленням у всі сфери життя країни за допомогою тероризму і корупції, викликаючи тим самим невіру людей в закон, державний захист, який гарантується Конституцією.

Італія, вступивши на шлях інтеграції і ставши членом Європейських співтовариств і Союзу, внесла істотні зміни у національну правову систему, тому що вона змушена коригувати свій внутрішньополітичний курс відповідно до завдань ЄС. Для реалізації єдиної політики з положеннями європейського права були створені спеціальні органи на всіх рівнях влади: в парламенті, уряді, Касаційному суді. Таким чином, правова система Італії в цілому знаходиться під прямим впливом європейського права.

Інтеграція України в загальноєвропейську правову систему припускає якраз «ко-

АНОТАЦІЯ

У статті виокремлено й описано такі основні функції національної правової системи Італії, як інтегративна та регулятивна. Розкривається взаємодія між правовою системою та підсистемами суспільства. Показана необхідність залучення України до міжнародного співробітництва і європейських інтеграційних процесів.

SUMMARY

The article describes the main features of national legal systems of Italy such as integrative and regulative. The interaction between the legal system and subsystems of society is shown. The necessity of integration processes and international cooperation between Ukraine and European Union is considered.

дифікуюче» (оскільки кодифікування є однією з форм удосконалення законодавства) регулювання зовнішньої політики України, включаючи боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом, трансграничними злочинами в економіці. Тому можна врахувати італійський приклад і включити в новий УПК подібні положення.

В подальших дослідженнях необхідно шукати нові шляхи вирішення проблем, зв'язаних з організованою злочинністю, що зумовлюватиме перегляд кримінального і карно-процесуального законодавства.

Щодо прилучання України до активного міжнародного співробітництва і європейських інтеграційних процесів, то це потребує використання досвіду зарубіжних країн, зокрема Італії.

Також необхідно розглядати вплив європейської інтеграції на італійську та українську правові системи.

Правова інтеграція європейських країн відбувається на основі механізмів, які дозволяють впливати і в «зворотний бік» – на національні правові системи.

Одним з інструментів такого впливу виступають принципи європейського права, тобто норми, які складають базис всієї правової системи, визначають основні засади правового регулювання і зафіксовані в установчих договорах і рішеннях Суду.

Аналізуючи особливості правової системи Італії, ми дійшли висновку, що в італійській правовій системі в сферу публічного права включені такі галузі: конституційне право, кримінальне і карно-процесуальне, фінансове, адміністративне.

Література.

1. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ

Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24 (02.07.98). – Ст.870. (із змінами, внесеними згідно з указами Президента України від 12.04.2000 № 587/2000, від 11.01.2001 № 8/2001, від 26.11.2001 № 1146/2001).

2. Гоці Сандро Урядування в об'єднаній Європі / Сандро Гоці. [Електронний ресурс]. – К. : К.І.С., 2003. – 286 с. – Режим доступу : <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=1755315>

3. Bessone O. Costituzione della Repubblica Italiana; artt. 30 e 31. Commentario della Costituzione / a cura di Branca, Rapporti etico-sociali. – Bologna: Zanichelli, 1976. – 62 p.

4. Основы права Европейского Союза. – М. : Белье Альвы, 1997. – 261 с.

5. Садовская О. Н. Правовая система Италии: общетеоретическая характеристика основных элементов: Автореф. дисс. ... к.ю.н. – Одесса, 2001. – 23 с.

6. Ткаченко В. Д. Порівняльне правознавство / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов. – Х. : Право, 2003. – 274 с.

7. Istituzione di una Commissione parlamentare per le riforme costituzionali: Legge costituzionale №1, 24 gennaio 1997 // G.U.-1997, 28 gennaio. – № 22. – p. 6.

8. Зевелева Г. П. Италия: трудности на пути к единой Европе // Международные отношения и мировая экономика. – 1993. – № 11 – С. 118-123.

9. Бахирин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / Бахирин А. Б. – М. : Книжный мир, 2002. – С. 215.

10. Гантман В. И. Государственный строй Италии. – М. : ИМО, 1961. – 339с.

11. Садовская О. Н. Актуальные проблемы европейской правовой интеграции // Ринкова економіка : Сучасна теорія і практика управління. – Одеса : АстроПринт, 1999. – Т. 2. – С. 289 – 314.

12. Martin Dixon Textbook on International Law / Martin Dixon. – Great Britain : Oxford University Press, 2007. – 408 p.

13. Садовская О. Н. Теория правовых систем: анализ основных концепций // Відродження української держави : актуальні проблеми державотворення та права : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 3-5.09.1999). – Херсон, 1999. – С. 191 – 198.